

DOI: 10.33310/2518-7813-2019-67-4-129-133

УДК: 376.064.1

Ілона НИКИФОРЧУК-ПАДУРА

аспірантка ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»,
методист Чернівецького міського палацу дітей та юнацтва,
м. Чернівці, Україна
e-mail: ilonanikiforchuk@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ

Автор статті аналізує особливості діагностування готовності педагогів закладів позашкільної освіти до взаємодії з батьками. З цією метою вона досліджує значення поняття «готовність», визначає структурні компоненти готовності педагогів закладів позашкільної освіти до взаємодії з батьками в системі методичної роботи. Никифорчук-Падуро І. А. відбирає й описує методичний інструментарій, який доцільно використовувати в процесі констатувального експерименту для діагностики досліджуваного феномена, а також характеризує основні аспекти діагностування відповідно до специфіки методичної діяльності педагогів закладів позашкільної освіти.

Ключові слова: діагностика, заклади позашкільної освіти, педагоги, готовність педагогів закладів позашкільної освіти до взаємодії з батьками, методична робота, методика.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах реформування системи освіти, тотальної інформатизації й комп'ютеризації суспільства, духовної кризи особливого значення набуває позашкільна освіта, яка має сприяти розвитку творчих здібностей молодого покоління, формуванню цілісного світогляду й моральності; структурувати систему цінностей вихованців; підготувати їх до дорослого життя. Відповідно до програм позашкільної освіти, діти мають не лише опанувати глибокі знання, що виходять за межі шкільних стандартів, а й набути практичних умінь і навичок соціальної активності. Науковці наголошують, що педагоги закладів позашкільної освіти не лише створюють єдиний простір для формування у своїх вихованців загальнолюдських цінностей, а і сприяють родинному вихованню із залученням батьків до освітнього процесу та дозвілля дітей [1, 43]. Саме взаємодія родини й педагогів сприяє створенню найбільш сприятливих умов для інтеграції молодої людини до соціуму. Головними умовами для успішного результату такого співробітництва виступають єдність та узгодженість дій батьків і педагогів, зрозумілість вимог, які вони ставлять перед дитиною. Отже, педагоги сучасного закладу позашкільної освіти мають відчувати настрої і потреби своїх вихованців та їхніх родин, бути компетентними під час урегулювання різноманітних ситуацій, що виникають у процесі взаємодії з учнями та їхніми сім'ями. Зазначені аспекти актуалізують необхідність формування готовності педагогів закладів позашкільної освіти до взаємодії з батьками їхніх вихованців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У результаті аналізу наукових досліджень з'ясовано, що проблема співробітництва педагогів та сім'ї у вихованні дітей різного віку перебувала в центрі уваги багатьох дослідників, а саме: Т. Башинської, В. Виноградова, В. Міляєвої, І. Мачуської, О. Савченко, Є. Сичової, І. Чередова, Г. Цукермана, О. Хромової тощо. Питання оптимізації виховного потенціалу педагогів закладів позашкільної освіти досліджували Л. Бондар, В. Вербицький, Л. Ковбасенко, Г. Ковганич, О. Липецький, О. Литовченко, Н. Перепелиця, Н. Петлицька, Н. Сидоренко, С. Тарасюк.

Загальнотеоретичні питання щодо становлення та розвитку готовності педагога до певного виду діяльності стали предметом вивчення І. Вужиної, Н. Волкової, Г. Троцько, Т. Жаровцевої, О. Шпак, С. Литвиненко. Готовність до інноваційної діяльності за професійним спрямуванням досліджували І. Богданова, І. Гавриш; готовність педагога до саморегуляції власної діяльності – В. Чайка; морально-психологічний аспект готовності – Л. Кондрашова.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас на сьогодні поза увагою дослідників залишається проблема підготовки педагогів закладів позашкільної освіти до взаємодії з батьками в системі методичної роботи. Теоретична і практична значущість зазначеного питання, його недостатнє вивчення й зумовили актуальність теми публікації.

Формулювання цілей статті. Мета статті – проаналізувати особливості діагностування готовності педагогів закладів позашкільної освіти до взаємодії з батьками в системі методичної роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

А. Линенко наголошує, що готовність – універсальна передумова ефективності не лише певної діяльності, а і психічної життєдіяльності людини загалом. Професійне становлення й оволодіння діяльністю є частиною пошуку сенсу життя, адже інтеграція в професію пов'язана із творчою самореалізацією, що переважно визначає стиль і спосіб життя кожної людини [5, 73]. На думку А. Урусського, готовність людини до діяльності втілюється, насамперед, у її здатності виконувати свої обов'язки та регулювати власну діяльність [8]. М. Дяченко і Л. Кандибович розглядають готовність як індикатор здатності людини до саморегуляції та адаптації на певному етапі та рівні протікання психічних процесів, що детермінують поведінку особи в фізіологічній, психічній та соціальній площинах [3].

У цілому проаналізовані педагогічні та психологічні дослідження дають широкий діапазон визначень поняття «готовність». На нашу думку, це можна пояснити тим, що сутність дефініції «готовність (до освоєння і здійснення діяльності)» відображає в основному її індивідуально-психологічний аспект, тоді, як знання, уміння й навички набувають другорядного значення. Іншими словами, з одного боку, людина може мати ґрунтовну професійну підготовку, але психологічно бути мало придатною до цільової діяльності, з іншого – індивідуально-психологічні особливості суб'єкта діяльності безпосередньо пов'язані з його здібностями, які відображають готовність до оволодіння й успішного здійснення певних видів діяльності.

У численних дослідженнях феномена готовності до педагогічної діяльності представлені різні тлумачення його сутності: властивості особистості, що забезпечують найбільшу продуктивність педагогічної діяльності (Ю. Янотівська); забезпечення ефективності професійної діяльності через потенціал і комплекс внутрішніх сил особистості (Б. Ананьєв); налаштування особистості на майбутню професійну діяльність через вибірку спрямованість (Ю. Васильєва); розуміння феномена як багатогранного особистісного утворення (Л. Кондрашова) та синтезу особистісних характеристик (В. Крутецький).

Особливий інтерес у контексті нашого дослідження викликають роботи К. Дурай-Новакової [2], присвячені формуванню професійної готовності педагога, зокрема дослідниця визначає такі закономірності цього процесу:

1) зумовленість системи загальнопедагогічної готовності потребами соціально-економічної й духовної розвиненості суспільства, завданнями формування особистості;

- 2) зміст, форми й методи загальнопедагогічної готовності відповідають стану розвитку педагогіки, як у теоретичному аспекті, так і в практичному, а також характеру та змісту педагогічної роботи;
- 3) виховання й розвиток педагогів у контексті формування загальнопедагогічної готовності;
- 4) взаємозв'язок між цілями, функціями, змістом та методами загальнопедагогічної готовності;
- 5) обумовленість рівня загальнопедагогічних знань, умінь та навичок характером, змістом, формами й методами організації навчально-пізнавальної, навчально-практичної та самостійної роботи студентів;
- 6) залежність змісту і методів педагогічної готовності від індивідуальних здібностей особистості [2].

Оскільки готовність є багатомірною і багатоконпонентною категорією, специфічні характеристики зазначеного феномена визначаються своєрідністю конкретної професійної діяльності. Студіювання наукових джерел дало підстави для висновку щодо відсутності єдиного погляду на структурні елементи готовності. А. Линенко розглядає готовність у двох аспектах: особистісному (мотиваційному, емоційно-інтелектуальному, вольовому) та операційно-технічному (інструментарій педагога) [5]. В. Сластьонін визначив також два взаємопов'язані компоненти професійної готовності педагога: мотиваційно-ціннісний та виконавський, де перший є особистісним, а другий – процесуальним. Окрім того, до компонентів професійної готовності педагога науковець вводить спрямованість особистості, політичну зрілість, громадську активність, принциповість, любов до дітей, педагогічний професіоналізм, організаторські перцептивно-гностичні й експресивні риси [7]. Зауважимо, що визначення компонентів зумовлене специфікою предмета дослідження, контекстом проблеми, різницею в методологічному інструментарії, авторським баченням виконання дослідницьких завдань. Огляд наукових підходів до пояснення феномена професійної готовності педагога дав змогу визначити основні компоненти готовності педагогів закладів позашкільної освіти до взаємодії з батьками в системі методичної роботи, зокрема: комунікативний, організаційний, морально-вольовий, мотиваційний, когнітивний, а також здатність до самоврядування.

Отже, діагностування готовності педагога до взаємодії з батьками має здійснюватися на основі вивчення його особистісних та професійних практик та його самоаналізу. Під діагностичною роботою А. Золотарьова [4] розглядає психологічне обстеження учнів та їхніх батьків, а також педагогів, відповідних груп та колективів; визначення

причин та умов, що заважають розвитку й навчання; моніторинг змісту, а також форм та методів навчального та виховного процесів з метою оцінювання ефективності впливу на психіку учня. Діагностична робота дає змогу сформувати цілісне уявлення щодо міжособистісних стосунків у колективі (учні – батьки – педагоги), тенденцій і динаміки розвитку вихованців, родини, колективу, а відповідно, внести корективи до методичної роботи, запланувати подальші дії.

Мета діагностичної роботи полягає у створенні умов для проведення змістовної навчальної та виховної системної роботи розвивального спрямування, надання консультацій та рекомендацій як педагогам, так і батькам [1, 128]. Для впровадження системи діагностики взаємодії педагогів і батьків, насамперед, потрібно розвивати цілемотиваційну сферу педагога; сприяти йому в оволодінні необхідним соціально-педагогічним матеріалом, що стане основою для всебічних знань; приділити увагу опануванню методики налагодження соціальної взаємодії з батьками.

В. Молода та Ж. Лопанчук, аналізуючи діагностичний інструментарій для роботи з педагогами, зазначають, що методична робота має бути основою для діагностування професійної діяльності педагогів, це відобразатиме не лише науковий підхід до організації діяльності педагогічних кадрів, але й їхній професіоналізм. Тож діагностування, а зокрема самодіагностування, взаємодії педагогів з батьками створює умови для оволодіння навичками самоаналізу та самооцінювання і спрямовує їхні зусилля на активне саморегулювання й самокоригування для критичного аналізу й осмислення наявних педагогічних практик і вже набутого особистого і професійного досвіду [6, 3].

Відтак, педагогічна діагностика є системою, що спирається на певні технології та процедури, засоби, методики та методи отримання інформації щодо стану та розвитку систем педагогічної взаємодії з батьками, тому в структурі методико-методологічного забезпечення роботи вона має виконувати дві функції, що є взаємопов'язаними між собою: вивчення та оцінювання поточного стану або рівня навчання [6, 3]. Пріоритетним є напрям, що передбачає створення комплексу методик для проведення аналізу, що допоможуть вивчити сформованість готовності до взаємодії з батьками на основі методичних, науково-теоретичних та технологічних знань, висвітлити стан моральної культури педагогічних працівників, їхню етичність, духовність, фах, дослідно-творчу компетентність, культуру праці, професійну етику, загальнопрофесійні уміння й навички.

Для діагностування рівня досліджуваної готовності було обрано такі методики, як-от: оціню-

вання готовності та адаптованості особистості до педагогічної діяльності; діагностування рівня парціальної готовності до професійно-педагогічного саморозвитку; тест «Здатність до прогнозування» (Л. Регуш); завдання для проведення кваліфікаційного іспиту у формі розв'язання педагогічних ситуацій (адаптований варіант); діагностика мотиваторів соціально-психологічної активності особистості; діагностування вольового потенціалу особистості; методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокіч); діагностичні методи (співбесіда, анкетування, інтерв'ювання, вивчення думки, аналіз ефективності використання сучасних освітніх технологій, моніторинг творчої активності педагогів, учнів, школи).

Варто зазначити, що система методичної роботи закладу позашкільної освіти містить низку взаємопов'язаних складових, що утворюють інтегровану, упорядковану сукупність елементів освітньої діяльності, взаємодія та інтеграція яких сприяє цілеспрямованому й ефективному забезпеченню єдності середовища, що стимулюватиме всіх його учасників до активності в умовах позашкільного закладу освіти, головними ознаками якого є зорієнтованість на особистість, розвиток, толерантність, психологічну безпеку, емоційну та культурну насиченість.

Зокрема в процесі діагностування готовності педагогів до взаємодії з батьками доцільно широко застосовувати анкетування й тестування, проводити тренінги та дискусії, спрямовані на встановлення між членами родини й колективу міцних зв'язків, що характеризуються моральністю та етичністю, атмосфери взаєморозуміння, а також співпраці і творчості – усього того, що є необхідним для забезпечення гармонійного розвитку особистості [1, 129]. Окрім того, варто використовувати рольові ігри, що сприяють формуванню здатності здійснення освітнього впливу на дітей, а також налагодженню позитивних взаємовідносин батьків та дітей. Для проведення рольових ігор обираються ті чи інші життєві ситуації, де батьки можуть виступали як «псевдовихователі» чи заклопотані батьки, які потребують більше часу для виховання власних дітей, «неслухняні» діти, які бажають отримати більше уваги і любові. Відтак, заради забезпечення ефективної взаємодії між педагогами та родиною з метою створення умов для активної участі батьків у діяльності закладу позашкільної освіти, у виробленні та прийнятті рішень доречним є використання інтерактивних технологій для налагодження комунікації. Це дасть змогу, спираючись на внесок кожного учасника взаємодії, впливати на зміст рішень, організацію не лише ситуативної взаємодії, а й широкого співробітництва. Тобто учасники співпраці

мають не просто виконувати роль пасивних слухачів і спостерігачів, а й перебувати у постійній взаємодії між собою, вести бесіду, діалоги, активно діяти.

На педагогів закладів позашкільної освіти лягає висока відповідальність, зумовлена тим, що педагогіка як суспільна наука потребує від фахівців не лише ґрунтовних профільних знань, а ще й обізнаності в галузях психології, фізіології, валеології та педагогіки. Якщо ж зазначені знання відсутні, то для об'єктивного оцінювання власної готовності до взаємодії з батьками їм потрібно звертатися до відповідних фахівців. Отже, у процесі діагностики варто обґрунтувати обсяг загальних і спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних педагогу закладу позашкільної освіти, а також розробити систему завдань для їх перевірки. У цілому це сприяє підвищенню рівня педагогічної освіти серед усіх членів суспільства, а також піднесенню рівня культурного розвитку батьків, адже без цього неможливо забезпечити повноцінне виховання й навчання молоді.

Важливого значення в цьому контексті набуває і психологічний супровід взаємодії з батьками, сутність якого полягає в передачі психологічних та педагогічних знань щодо вікових закономірностей розвитку вихованців та характеристик особистості, причин відхилень у поведінці та шляхів корекції; доведення інформації про результати, що можуть бути отримані під час діагностичного обстеження, корекційної та (або) відновлювальної роботи; корекцію взаємовідносин між дітьми та їхніми батьками; залучення батьків до співпраці з дитиною, до навчальної та творчої діяльності під час проведення тренінгів, масових заходів чи занять у гуртках.

Для з'ясування рівня сформованості готовності педагогів закладів позашкільної освіти до взаємодії з батьками в системі методичної роботи в процесі констатувального експерименту було сформульовано такі завдання:

1. Визначення умов і процедури виконання дослідження.
2. Формування вибірових сукупностей (вибірок випробуваних) та обґрунтування їхньої репрезентативності.
3. Визначення структурних складових, показників та рівнів сформованості готовності педагогів закладів позашкільної освіти до взаємодії з батьками в системі методичної роботи установи й розроблення критеріїв для вимірювання рівня сформованості досліджуваного феномена.

4. Підбір діагностичного інструментарію для визначення рівня сформованості готовності педагогів закладів позашкільної освіти до взаємодії з батьками в системі методичної роботи, відбір критеріїв і їхніх показників для визначення рівнів досліджуваного феномена.
5. Аналіз отриманих даних й визначення вихідного рівня готовності педагогів до взаємодії з батьками в системі методичної роботи закладів позашкільної освіти.
6. Розроблення програми оптимізації формування готовності педагогів закладів позашкільної освіти до взаємодії з батьками.

Висновки з цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, поняття «професійна готовність педагога» визначається в педагогічній науці як професійна риса особистості, що виявляється в позитивному ставленні вчителя до педагогічної діяльності і в його здатності кваліфіковано використовувати необхідні знання та вміння. Готовність доцільно розглядати як закономірний результат особистісного і професійного розвитку. Водночас вона означає і процес підготовки, під час якого можна «виокремлювати» часткові, проміжні результати готовності. Відтак, варто підкреслити діалектичний характер готовності, як характеристики особистості, її стану й динамічного процесу.

Основні умови для продуктивної взаємодії між педагогами та батьками визначаються співробітництвом учителів та батьків на засадах гуманної педагогіки; високим рівнем професіоналізму фахівців; педагогічною культурою батьків; психологічним і педагогічним консультуванням родини; використанням інтерактивного формату взаємодії. Усі ці фактори сприятимуть перетворенню батьків на активних суб'єктів навчального та виховного процесів, а також долученню їх до управління закладом позашкільної освіти.

Рівень готовності педагога до роботи визначається загальним розвитком його культури, успішністю здійснення ним пізнавальної, ціннісно-орієнтованої, комунікативної, професійно-педагогічної та перетворювальної діяльності. Саме особливості методичної діяльності педагогів закладів позашкільної освіти, специфіка взаємодії з учнями і їхніми родинними і визначають змістові і процесуальні аспекти діагностики досліджуваної готовності.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробленні методичної системи формування готовності педагогів закладів позашкільної освіти до взаємодії з батьками в системі методичної роботи закладу.

Список використаних джерел

1. Вербицький В. В., Литовченко О. В., Ковбасенко Л. І. Оптимізація виховного потенціалу позашкільного навчального закладу: колективна монографія. Київ: Педагогічна думка, 2012. 192 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/4758> (дата звернення: 20.11.2019).

2. Дурай-Новакова К. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.08. Москва, 1983. 32 с.
3. Дьяченко М. И., Кандилович Л. А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск: Изд-во БГУ, 1976. 176 с.
4. Золотарьова А. А. Диагностика индивидуальных различий перфекционизма личности: автореф. дис. канд. псих. наук: 19.00.01. Москва, 2012. 25 с.
5. Линенко А. Ф. Педагогічна діяльність і готовність до неї: монографія. Одеса: ОКФА, 1995. 80 с.
6. Молода В. І., Лопанчук Ж. О. Психодіагностичний інструментарій під час роботи з педагогічними працівниками. Кельменці, 2014. 58 с.
7. Слостенин В. А. Педагогика: учеб. пособ. Москва: Изд. Центр «Академия», 2002. 576 с.
8. Уруський В. І. Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності: метод. посіб. Тернопіль: ТОКІ-ППО, 2005. 96 с.

References

1. Verbitsky, V. V, Litovchenko, O. V, Kovbasenko, L. I. (2012). Optimization of educational potential of an out-of-school institution. Kyiv: Pedagogical Thought. Retrieved from URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/4758>. [in Ukrainian].
2. Durai-Novakova, K. (1983). Formation of students' professional readiness for pedagogical activity. *Extended abstract of candidate's thesis (Pedagogy)*. Moscow. [in Russian].
3. Dyachenko, M. I., Kandibovich, L. A. (1976). Psychological problems of readiness for activity. Minsk: BSU Publishing House. [in Russian].
4. Zolotaryova, A. A. (2012). Diagnostics of individual differences in personality perfectionism. *Extended abstract of candidate's thesis (Psychology)*. Moscow. [in Russian].
5. Linenko, A. F. (1995). Pedagogical activity and readiness for it. Odessa: OKFA. [in Ukrainian].
6. Young, V. I., Lopanchuk, J. O. (2014). Psychodiagnostic tools during work with pedagogical staff. Kelmenti. [in Ukrainian].
7. Slastenin, V. A. (2002). Pedagogy: textbook. Moscow: Publishing Center "Academy". [in Russian].
8. Urusky, V. I. (2005). Formation of teachers' readiness for innovation activity. Ternopil: TOKI-PPO. [in Ukrainian].

Ілона Никифорчук-Падуро. Особенности диагностики готовности педагогов учреждений внешкольного образования к взаимодействию с родителями

Автор статті аналізує особливості діагностики готовності педагогів зовнішкільних навчальних закладів до взаємодії з батьками. С цією метою вона досліджує значення поняття «готовність», визначає структурні компоненти готовності педагогів зовнішкільних навчальних закладів до взаємодії з батьками в межах методическої роботи. Никифорчук-Падуро І.А. вибирає і описує методический інструментарій, який цілеспрямовано використовувати в процесі констатуючого експерименту для діагностики досліджуваного феномену, а також характеризує основні аспекти діагностики в відповідності до специфіки методическої діяльності педагогів.

Ключевые слова: диагностика, внешкольные учебные заведения, педагоги, готовность педагогов внешкольных учебных заведений к взаимодействию с родителями, методическая работа, методика.

Iлона Nikiforchuk-Padura. Peculiarities of diagnosing readiness of educators from extracurricular educational institutions to interact with parents

The author analyzes the peculiarities of diagnosing the readiness of educators of extracurricular educational institutions to interact with parents in the context of methodical work. To achieve this goal, she explores the meaning of the concept of "readiness", which she views as a professional trait of personality, manifested in the teacher's positive attitude to pedagogical activity and in his ability to use the necessary knowledge and skills in practice. Nikiforchuk-Padura I. A. defines the following structural components of teachers' readiness to interact with their parents in the field of extracurricular education: communicative, organizational, moral-willed, motivational, cognitive ones as well as the capacity for self-government.

The author believes that pedagogical diagnostics is a system based on certain technologies and procedures, means, techniques and methods of obtaining information on the state and development of the readiness of educators in extracurricular educational institutions to interact with parents in the context of methodical work.

Nikiforchuk-Padura I. A. describes the main directions of diagnosis according to the specifics of the methodological activity of educators, and also selects and describes the methodological tools that are appropriate to use in the process of indicative experiment to diagnose the phenomenon under study. In particular, she recommends to use the following techniques: assessing the readiness and adaptability of the individual to teaching activities; diagnosis of the level of partial readiness for professional and pedagogical self-development; the prediction ability test (L. Regush); tasks for conducting the qualification exam in the form of solving pedagogical situations (adapted version); diagnostics of motivation for social and psychological activity; diagnosis of willing potential of the individual; methodology "Value orientations" (M. Rokich); diagnostic methods (interview, questionnaire, interviewing, reflection study, analysis of the efficiency of using modern educational technologies, monitoring the creative activity of teachers, students, and schools).

Key words: diagnostics, extracurricular educational institutions, educators, readiness of educators from extracurricular educational institutions to interact with parents, methodical work, methodology.